

Функціонування і розвиток механізмів державного управління

УДК 315.86

Канарський Володимир Сергійович

аспірант кафедри глобальної та національної безпеки

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Канарский Владимир Сергеевич

аспирант кафедры глобальной и национальной безопасности

Учебно-научного института публичного управления и государственной службы

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Kanarsky Volodymyr

Postgraduate of the Departments of Global and National Security

Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-2112-3344

**ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР
РОЗГОРТАННЯ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»
ИНФОРМАЦИОННЫЕ УГРОЗЫ КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР
РАЗВЕРШЕНИЯ «ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ»
INFORMATION THREATS AS THE MAIN FACTOR OF
DEVELOPING A "HYBRID WAR"**

Анотація. У статті досліджено інформаційні загрози як головний фактор розгортання «гібридної війни». Охарактеризовано чинники, що вплинули на розгортання «гібридної війни» у інформаційному просторі України. Показано погляди вітчизняних та зарубіжних авторів на сутність «гібридної війни» РФ проти України. Встановлено які саме симулякри використовували російські ЗМІ як інструменти «гібридної

війни». Визначено адресні групи, на які була направлена «гібридна війна». Стверджується, що інформаційний складник «гібридної війни» РФ проти України об'єктивно є одним із значних чинників її ведення, а масштаби застосування інформаційних маніпуляцій та дезінформації набирають різноманітних особливостей. Доведено, що реалізація інформаційного складника «гібридної війни» з використанням різноманітних негативних для населення та державності інформаційних операцій, відкритої пропагандистської діяльності на злам національної стабільності, цілісності та суверенітету також була спрямована й проти громадян всієї території України. Проведений у статті аналіз дозволяє стверджувати, що інформаційний складник «гібридної війни» РФ проти України об'єктивно є одним із значних чинників її ведення, а масштаби застосування інформаційних маніпуляцій, пропаганди, дезінформації набирають різноманітних форм та особливостей. Державне управління інформаційною безпекою в умовах гібридної війни повинно передбачати здійснення управлінського впливу в декілька етапів в які входять: формування системи забезпечення інформаційної безпеки; виявлення викликів та загроз інформаційній безпеці; оцінка стану та можливостей системи забезпечення інформаційної безпеки; розробка та впровадження інструментарію державного реагування на загрози інформаційній безпеці; моніторинг, спостереження та контроль за забезпечення інформаційної безпеки.

Ключові слова: інформаційна безпека, державне управління, механізми забезпечення інформаційної безпеки, інформаційна війна, гібридна війна, збройна агресія, симулякр.

Анотація. В статье исследованы информационные угрозы как главный фактор развертывания «гибридной войны». Охарактеризованы факторы, повлиявшие на развертывание «гибридной войны» в

информационном пространстве Украины. Показаны взгляды отечественных и зарубежных авторов на сущность "гибридной войны" РФ против Украины. Установлены какие симулякры использовали российские СМИ как инструменты «гибридной войны». Определены адресные группы, на которые была направлена гибридная война. Утверждается, что информационная составляющая «гибридной войны» РФ против Украины является объективно одним из значительных факторов ее ведения, а масштабы применения информационных манипуляций и дезинформации набирают разнообразные особенности. Доказано, что реализация информационной составляющей «гибридной войны» с использованием разнообразных негативных для населения и государственности информационных операций, открытой пропагандистской деятельности по слому национальной стабильности, целостности и суверенитета также была направлена и против граждан всей территории Украины. Проведенный в статье анализ позволяет утверждать, что информационная составляющая «гибридной войны» РФ против Украины является одним из значительных факторов ее ведения, а масштабы применения информационных манипуляций, пропаганды, дезинформации приобретают различные формы и особенности. Государственное управление информационной безопасностью в условиях гибридной войны должно предусматривать осуществление управленческого воздействия в несколько этапов: формирование системы обеспечения информационной безопасности; выявление вызовов и угроз информационной безопасности; оценка состояния и возможностей системы обеспечения информационной безопасности; разработка и внедрение инструментария государственного реагирования на угрозы информационной безопасности; мониторинг, наблюдение и контроль за обеспечением информационной безопасности.

Ключевые слова: информационная безопасность, государственное

управление, механизмы обеспечения информационной безопасности, информационная война, гибридная война, вооруженная агрессия, симулякра.

Summary. *The article examines information threats as the main factor in the development of "hybrid war. The factors that influenced the deployment of the "hybrid war" in the information space of Ukraine are described. The views of domestic and foreign authors on the essence of the "hybrid war" of the Russian Federation against Ukraine are shown. It has been established which simulacra used the Russian media as tools of "hybrid war". The target groups to which the "hybrid war" was directed have been identified. It is argued that the information component of Russia's "hybrid war" against Ukraine is objectively one of the significant factors in its conduct, and the scale of the use of information manipulation and misinformation is gaining various features. It is proved that the implementation of the information component of the "hybrid war" with the use of various negative for the population and state information operations, open advocacy to break national stability, integrity and sovereignty was also directed against citizens throughout Ukraine. The analysis conducted in the article suggests that the information component of the "hybrid war" between Russia is objectively one of the significant factors in its conduct, and the scale of information manipulation, propaganda, disinformation takes various forms and features. State management of information security in a hybrid war should provide for the implementation of managerial influence in several stages, which include: the formation of information security; identification of challenges and threats to information security; assessment of the state and capabilities of the information security system; development and implementation of tools for state response to threats to information security; monitoring, surveillance and control over information security.*

Key words: *information security, public administration, information*

security mechanisms, information warfare, hybrid warfare, armed aggression, simulacrum.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Збройна агресія РФ проти України, яку сьогодні експерти за наявними ознаками визнають як «гібридну війну», тільки підтвердила усі прогалини в політичній, економічній, військовій, соціальній, енергетичній та інформаційній сферах життєдіяльності країни за останні п'ять років. Через ворожі дії РФ, починаючи з 2014 року й по нині, суспільство й держава стикнулися із реальними загрозами в площині національної безпеки, не кажучи вже про те, що була зруйнована система міжнародних гарантій безпеки України і система європейської безпеки загалом.

Досить промовистими в аналізованому контексті є міркування колишнього радника НАТО, нідерландського парламентарія та генерал-майора у відставці Франка ван Каппена: «Гібридна війна – це змішування класичного типу війни з використанням нерегулярних військових формувань. Держава, яка веде гібридну війну, здійснює угоду з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими повністю заперечується. Ці виконавці можуть здійснювати такі речі, які сама держава здійснювати не може, тому що будь-яка держава зобов'язана слідувати Женевській конвенції та Гаазькій конвенції про закони сухопутної війни, домовленостям із іншими державами. Усю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [8].

Цікавим аспектом є те, що фахівці вважають, що інформаційний компонент ведення «гібридної війни» справді грає чималу роль, проте залишаються й прибічники того, що він є тільки другорядним у військовій частині агресії. Але всі вони одностайні в тому, що ворожі дії РФ проти

України відбуваються із використанням усіх притаманних «гібридній війни» – від збройного застосування військової потужності до комплексу економічних, енергетичних, інформаційно-психологічних та інших засобів розхитування країни зсередини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика гібридної війни стала однією з основних серед наукового дискурсу останніх років у гуманітарних науках. Серед науковців, що присвятили свої роботи цієї тематиці можна виокремити праці В. Горбуліна, О. Полторакова та інших.

Питання інформаційної безпеки та механізмів її забезпечено стало предметом наукових розвідок таких українських авторів як Г.Г. Почепцов Д. Дубов, Р. Марутян, М. Ожеван, О.Твердохліб та інші.

Мета статті. Автор статті ставить за мету дослідити інформаційні загрози як головний фактор розгортання «гібридної війни» та репрезентацію даного твердження у науковому дискурсі з цієї тематики.

Виклад основного матеріалу. Заслуговує на увагу аналіз російсько-української «гібридної війни» О. Полторакова, який виділяє таку модель–схему її ведення [8]:

1. Вектори («фронти») першого рівня: квазі–«військовий» (з акцентом на парамілітарні складові на кшталт бойовиків та «нелегальних комбатантів», місцевих «ополченців» та «козацтво», кримінал та маргінес тощо); вектори квазі–«гуманітарний» – з акцентом на забезпечення прав «російського/російськомовного населення») та квазі–«інформаційний» – з акцентом на ідеологічно–пропагандистські настанови, медіа–«картинки», масовані «симулякри», акцентуалізовані стереотипи і т. ін.

2. Вектори («фронти») другого рівня: (гео)політичний (блокування вступу України до НАТО, перспективи внутрішнього розколу в НАТО і т. ін.); (гео)економічний (гальмування розвитку відносин України з ЄС, використання «газової дипломатії» і т.ін.); соціальний (створення жевріючого джерела соціально–політичної та гуманітарно–політичної

напруги з потенціалом швидкої ескалації у разі потреби).

Про масштаби інформаційної війни, розгорнуті Росією проти України, найточніше сказав Головнокомандувач об'єднаних Збройних сил НАТО в Європі (2013-2016 рр.) Ф. Брідлав: «Це найбільш дивовижний інформаційний блицкриг, який ми коли-небудь бачили в історії інформаційних воєн» [1].

Цікаву думку із цього приводу також висловлює дослідник Ю. Радковець, він робить висновки про те, що основним уроком з інформаційно-пропагандистської війни Росії проти України як важливої складової «гібридної війни» є її безпрецедентний характер за своїми змістом, масштабами і спрямованістю: по-перше, інформаційна війна розпочалась задовго до військової агресії Росії проти України і продовжує супроводжувати її на всіх етапах, завчасно адаптуючись під поточні цілі і задачі; по-друге, інформаційно-пропагандистські та дезінформаційні проекти, операції і заходи спрямовані на всі верстви населення і всі регіони України, а також населення Росії і країн Заходу – відповідно, з різними цільовими установками і задачами; по-третє, головна мета інформаційної війни в Україні – ліквідація державності України; в Росії – отримання підтримки населення для виправдання дій керівництва Росії; для країн Заходу – дискредитація дій керівництва України та її Збройних Сил [10].

Проаналізувавши низку публікацій та врахувавши думки експертів, можна стверджувати, що інформаційна війна проти України ведеться одразу в кількох напрямках. Таким чином до інформаційних фронтів, на які здійснюються пропагандистські впливи, можна зарахувати: 1) населення, що перебуває у зоні конфлікту (Донецька та Луганські області, АРК Крим); 2) громадян України, що проживають на мирній території, але через засилля ворожого інформаційного продукту піддаються сумнівним впливам; 3) населення країни-агресора, де федеральні телеканали є одним

із рупорів розпалювання ворожнечі; 4) іноземці та західні політики, які активно спостерігають за подіями через російські міжнародні інформаційні канали.

Окремим пунктом слід виділити тезу британського військового аналітика Р. Торнтонна, який зауважив «російський інформаційний продукт розрахований на вплив на розум. Однак ті, на кого впливають, повинні бути відповідно підготовленими. Москва є у вигазі стосовно цієї умови, оскільки нові незалежні держави, що раніше були частиною Радянського Союзу, мають велику кількість етнічних росіян, як і російськомовних громадян. Ці російські меншини в таких країнах як Україна, Прибалтика, Молдова та Грузія є принциповою ціллю сьогоденної кампанії інформаційної війни з Москви» [9].

Слід зазначити, що Росія перед анексією Криму і вторгненням у Донбас не один рік створювала в цих регіонах власну інформаційну платформу: медійний сегмент – телеканали, FM-радіостанції, друковані видання, а також інтернет-сайти; елементи соціального тиску – громадські організації проросійського спрямування – козачі дружини, патріотичні організації, російські земляцтва, товариства російської історії й культури тощо; елементи суспільно-політичного впливу – організації з урядовим фінансуванням Росії – «Россотрудничество», рух «Русскоязычная Украина», організації російських співвітчизників в Україні тощо [2]. Водночас найбільш потужними каналами реалізації російського інформаційно-психологічного тиску все ж таки були традиційні та електронні ЗМІ, інтернет, соціальні мережі.

Вагоме значення має той факт, що інформаційна підготовка до анексії простежуються зокрема в окремих випадках інформаційних провокацій з боку російських високопосадовців, що стали особливо помітними з 2006 року. Зокрема, заяви про відділення півострова лунали з боку депутатів Російської Держдуми К. Затуліна, В. Жириновського, а у

2008 році під час урочистостей з нагоди 225-річчя Чорноморського флоту РФ у м. Севастополі мер Москви Ю. Лужков закликав порушити питання про повернення м. Севастополя до складу Росії, внаслідок чого він був оголошений персоною нон-грата в Україні [3, с. 6].

Т. Черненко наголошує на тому, що свідченням ґрунтовної підготовки до активного використання інформаційного складника в нинішній гібридній війні стало те, що вже в перші дні воєнно-терористичної агресії в окремих містах Донецької та Луганської областей бойовики налагодили процес пошуку проукраїнських стримерів і систематично перешкоджали діяльності представників незаангажованих РФ ЗМІ. Вже в перші хвилини після штурму телерадіокомпанії у Донецьку в центральну апаратну зайшли фахівці, які дуже швидко налаштували на частоті державної ТРК трансляцію каналу «Росія 24». Керівництво РФ чітко усвідомлює, що чи не найголовніша частина перемоги у гібридній війні полягає саме в охопленні якнайбільшої аудиторії своїм інформаційним продуктом. Формуючи практично «інформаційну резервацію» для споживача такої інформації, з цієї ж причини одразу після анексії Криму прем'єр-міністр РФ Д. Медведєв віддав розпорядження терміново забезпечити кримську молодь російськими підручниками історії. Міністерством освіти РФ було негайно надіслано до видавництв «повідомлення та концепцію змісту, історико-культурний стандарт із переліком історичних дат, подій, персоналій, понять, обов'язкових для вивчення у школі, включно з інформацією про півострів Крим та його історичне значення» [14, с. 83].

Суттєвим зауваженням є те, що моніторингові спостереження дослідників засвідчили той факт, що однією із найбільших проблем українського комунікаційного простору було оперативне інформаційне ізолювання окупованих територій проросійськими ЗМІ. Такий процес був зумовлений тотальним контролем медіа та нав'язуванням населенню

виключно проросійської ідеології так званого «русского мира». Унаслідок недостатньої насиченості інформаційного горизонту більшість реципієнтів Криму та Донбасу сприйняли й підтримали політику Кремля.

Реалізація інформаційного складника «гібридної війни» з використанням різноманітних негативних для населення та державності інформаційних операцій, відкритої пропагандистської діяльності на злам національної стабільності, цілісності та суверенітету також була спрямована й проти громадян всієї території України.

Не потребує додаткового доведення той факт, що наводить психолог Н. Колотій: «Таке явище як «інформаційна війна» досить нове для нас, українців, але ми здогадувалися про її існування вже останні 5 – 6 років, спостерігаючи інформаційний продукт російських ЗМІ. Лавина серіалів, ток-шоу, теленовин тощо. Проти України постійно велась і ведеться інформаційно-психологічна війна, спрямована на руйнування цінностей та пригнічення волі українського народу. Ми відстежуємо досить жорсткий вплив інформаційного сміття на свідомість громадян країни. Дезінформація, зневажання демократичних цінностей, прославлення диктатури «сильної руки», – цією пропагандою російські ЗМІ отруюють психіку українців [5]. Тут варто відмітити, що покриття російських федеральних телеканалів, на зразок «РТР», «НТВ», «Первый канал. Всемирная сеть», «РБК» та ін., присутнє як на окупованих територіях, так і на теренах багатьох українських регіонів, хоч і в менших пропорціях. Російські телеканали в основному були і залишаються доступні населенню через супутникове та кабельне телебачення, а також мережу Інтернет.

Ще однією характерною ознакою російської інформаційної війни є те, що вона спрямована й проти громадян РФ. Заслуговує на увагу також твердження В. Трюхана, що нинішній російській політичній «еліті» небезпечно мати на своїх кордонах економічно успішні демократії європейського зразка. Адже потенційно приклад успішної України, Грузії

чи Молдови спонукав би громадян РФ замислитися над тим, а чи так усе добре в самій Росії? Політичний хаос у ближньому та, за можливості, в далекому зарубіжжі, війни, економічний занепад і постійні майдани, – це ті страшилки, які дозволяють тримати росіян у спокої. Мовляв, у нас все стабільно та мирно завдяки Президенту і владі, яка вже набула статусу сакральності. При цьому російська пропагандистська машина навчилася максимально ефективно використовувати чітко режисовані картинки, в переважній більшості випадків маніпулюючи фактами та вигадуючи історії про розп'ятих хлопчиків, кров немовлят, яку п'ють українські нацисти, тощо. Саме за рахунок масованої щоденної пропаганди в російському суспільстві домінує образ України як «недодержави» і Заходу – як ворога Росії [12].

Важливою, на наш погляд, є думка Г. Почепцова про те, що «у цій інформаційній війні використовуються старі смисли. Російські телеканали все ж таки активно утримують старі, радянські смисли. Населення живе у цих смислах, де влада майже як Бог. Тобто ніхто не підніме голову. Росія використовує слова, які пом'якшують або змінюють смислове навантаження, наприклад: «народний губернатор», «народний мер». Це створює відчуття законності їх дій. Не анексія Криму, а «возз'єднання», «Крим наш» і так далі. Чітко зроблено так, що система скоріше відпрацьовує вербальний фактаж, ніж реальний. Створена досить сильна і потужна система, яка всі ті слова, які ми використовуємо, замінює на інші. А людина, яка це чує, вважає, що те, що сказано і є правдою» [9].

Більшість фахівців називають інформаційний компонент ведення «гібридної війни», що розгонула РФ також, як «смисловою війну», «війну смислів» або «війну сенсів». Основним структурним елементом у цій «смисловій війні» постають «симулякри».

У сучасному словнику іншомовних слів це поняття трактується як (від лат. *simulacrum* – подоба, копія) – термін постмодерністської

філософії, що означає зображення, копію того, що насправді не існує. Сьогодні розуміється як культурне або політичне утворення, що копіює форму вихідного зразка. Копія може бути чого завгодно і яких завгодно смислів [11, с. 520].

За В. Горбуліним, прикладами таких симулякрів є: «фашисти в Києві», «звірства каральних батальйонів», «розіп'яті хлопчики», використання Україною заборонених озброєнь. Стратегічна мета експлуатації цих симулякрів – замінити об'єктивні уявлення цільових груп про характер конфлікту тими «інформаційними фантомами», які потрібні агресору [1].

У свою чергу активним послуговувачем такого роду симулякрів є ведучий телеканалу «Россия» Д. Кисельов. Слід усвідомлювати, що російське телебачення поширює пропагандистський продукт, адресований передусім мешканцям Росії. Живучи в ізольованому середовищі й маючи віддавна спотворену картину світу, вони готові сприймати будь-яку дезінформацію. Російській пропагандистській машині удалося змусити росіян сприймати події в Україні крізь призму радянсько-німецької війни минулого століття, де українці грають роль «фашистів». Повернули до життя навіть пропагандистський штамп «интернациональный долг», яким виправдовували вторгнення радянських військ до Афганістану [15]. Наприклад, відповідним чином подана інформація про трагічну пожежу 2 травня 2014 році в Одесі інспірувала потрапляння тисяч російських добровольців на Донбас з бажанням «вбивати фашистів» [4].

Ще одним вагомим інформаційним фронтом РФ є зовнішній, спрямований на створення позитивного іміджу Росії закордоном. Й у випадку ведення «гібридної війни» – дискредитацію України на міжнародній арені. Вплив на іноземців здійснюється завдяки масштабній діяльності різноманітних проросійських «фондів», «культурних товариств», «аналітичних центрів» і «експертів», що зосереджені в

основному в Європі. Також значну російську підтримку активно забезпечують канали RT, Sputnik, що є ефективною інформаційною зброєю, засобом адресного просування російської ідеології і концепції «русского мира». Також відомо, що Росія вклала \$1 млрд у британський Russia Today. Це призводить також до війни бюджетів і цю війну ми неминуче програємо, оскільки євробюрократи не витратять такі неймовірні кошти на протистояння, як це робить Кремль» [4]. Загалом РФ щорічно витрачає на ведення інформаційної кампанії не менше 3,5 млрд дол. США.

У свою чергу С. Єременко, виконавчий директор Інституту демократії ім П. Орлика, констатувала, що «Україна програє інформаційну війну на сході власної країни». Натомість на міжнародному рівні Україна виграє, адже якби вона програвала інформаційну війну, то санкцій проти Росії вже не було б, вважає прес-аташе представництва ЄС Д. Стулік [6].

Дослідник Г. Перепелиця наводить історичне бачення проблеми, що залишається актуальним й на сьогодні, «вадою України є – прокляття «буферної зони», коли вона опинилася в епіцентрі геополітичного протистояння між ключовими європейськими і світовими гравцями, які намагалися захопити цю «серединну» українську територію. Можливо таке геополітичне розташування й змусило частину української еліти заради виживання відмовитися від власної державності та національної ідентичності й шукати кращої долі в лоні сильнішої російської державності ціною власної свободи. Інша ж її частина продовжувала боротися за державність і соборність України та гуртувати українську націю. Ці дві світоглядні парадигми бачення майбутнього України існують дотепер, навіть попри те, що Україна вже 25 років як незалежна держава» [7].

В цілому, фахівці засвідчують, що російська пропаганда й закордоном вдається до перекручування фактів, подання неправдивої

інформації, посилення фейкових експертів-аналітиків та ведення прихованої пропаганди з метою введення в оману іноземців про правдиві події в Україні. Все це відбувається на тлі тотальної девальвації глобальної структури безпеки і загрожує не просто розростанням новітніх конфліктів, а й руйнуванням цивілізованого співтовариства.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що інформаційний складник «гібридної війни» РФ проти України об'єктивно є одним із значних чинників її ведення, а масштаби застосування інформаційних маніпуляцій, пропаганди, дезінформації набирають різноманітних форм та особливостей. Державне управління інформаційною безпекою в умовах гібридної війни повинно передбачати здійснення управлінського впливу в декілька етапів в які входять: формування системи забезпечення інформаційної безпеки; виявлення викликів та загроз інформаційній безпеці; оцінка стану та можливостей системи забезпечення інформаційної безпеки; розробка та впровадження інструментарію державного реагування на загрози інформаційній безпеці; моніторинг, спостереження та контроль за забезпечення інформаційної безпеки.

Література

1. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 4 (33). С. 5-12.
2. Гусаров В. Протидія інформаційному тиску Кремля: першочергові кроки. *«MediaSapiens»* URL: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/protidiya_informatsiynomu_tisku_kremlya_pershochergovi_kroki/
3. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії : аналіт. доп. / за заг. ред. А. Баровської. К. : НІСД, 2016. 109 с.

4. Золотухін Д. Головний важель «гібридної» війни – використання «вразливостей» демократії. *«Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи*: Матеріали Центра Разумкова. К., грудень 2016. С. 13-15.
5. Колотій Н. Ляльководи свідомості. *«Дзеркало тижня»*. URL: <https://dt.ua/TECHNOLOGIES/lyalkovodi-svidomosti-.html>
6. Лазаренко О. А. Інформаційний складник гібридної війни російської федерації проти України: тенденції розвитку. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 3 (36). С. 124-133.
7. Перепелиця Г. Ми маємо сконцентруватися на зменшенні власної вразливості та подоланні власних вад. *«Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи* : Матеріали Центра Разумкова. К., грудень 2016. С. 17-19.
8. Полтораков О. Гібридна війна в контексті асиметричного світоустрою. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 100. С. 258-260.
9. Почепцов Г. Гібридна війна: інформаційна складова. *«MediaSapiens»*. URL:http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_viyna_informatsiyна_skladova/
10. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. *«Укрінформ»*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>
11. Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. сл. і словосполучень / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. К. : Довіра, 2006. 789 с.
12. Трюхан В. «Гібридні» війни Росії – це засіб виживання сучасної російської держави. *«Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи* : Матеріали Центра Разумкова. К., грудень 2016. С. 10-12.
13. Фесенко В. Якщо Захід і ЄС залишать Україну сам на сам з агресором, це лише розпалить агресивні інстинкти путінської Росії. *«Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи* : Матеріали

Центра Разумкова. К., грудень 2016. С. 24-25.

14. Черненко Т. В. Пріоритети державної інформаційної політики в умовах гібридної війни. *Стратегічні пріоритети. Серія «Політика»* : наук.-аналіт. щокварт. зб. / Нац. ін-т стратег. досліджень. Київ : НІСД, 2015. № 4 (37). С. 83-92.
15. Що війна робить із медіа, що медіа роблять із нами. *«Школа журналістики УКУ»*. URL: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/3550/>
16. «Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1-2 березня 2014 року)»: аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/>

References

1. Gorbulin V. (2014) *«Gibridna vijna» jak ključovij instrument rosij's'koj geostrategii revanshu* ["Hybrid War" as a key tool in the Russian geostrategy of revenge] *Strategic priorities*, no 4 (33), 2, P. 5-12. (in Ukrainian)
2. Gusarov V. (2015) *Protidija informacijnomu tisku Kremlja: pershochergovi kroki* [Countering the Kremlin's Information Pressure: First Steps]. «MediaSapiens». URL: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/protidija_informatsijnomu_tisku_kremlya_pershochergovi_kroki/ (in Ukrainian).
3. (2016) *Informacijni vikliki gibridnoj vijni: kontent, kanali, mehanizmi protidii: analitichna dopovid* [Hybrid War Information Challenges: Content, Channels, Counteractives: An Analytical Report] Kyiv: NISR, 109 p. (in Ukrainian).
4. Zolotuhin D. (2016) *Golovnij vazhel' «gibridnoj» vijni – vikoristannja*

- «vrazlivostej» demokratii [The main lever of the "hybrid" war is the use of the "vulnerabilities" of democracy] Russia's hybrid war is a challenge and a threat to Europe. Kyiv, P. 13-15. (in Ukrainian).
5. Kolotij N. (2016) *Ljal'kovodi svidomosti* [The puppeteers of consciousness]. URL: <https://dt.ua/TECHNOLOGIES/lyalkovodi-svidomosti-.html> (in Ukrainian)
 6. Lazarenko O. A. (2015) *Informacijnij skladnik gibridnoi vijni rosijs'koï federacii proti Ukraïni: tendencii rozvitku* [Information component of the Russian Federation's hybrid war against Ukraine: development trends]. Strategic priorities, no. 3 (36). P. 124-133. (in Ukrainian).
 7. Perepelicja G. (2016) *Mi maemo skoncentruvatisja na zmeshenni vlasnoi vrazlivosti ta podolanni vlasnih vad* [We need to focus on reducing our vulnerability and overcoming our own defects] Russia's hybrid war is a challenge and a threat to Europe. Kyiv, P. 17-19. (in Ukrainian).
 8. Poltorakov O. (2015) *Gibridna vijna v konteksti asimetricnogo svitoustroju* [Hybrid war in the context of asymmetric world order]. Gilea: a scientific bulletin. Kyiv, no.100, P. 258-260. (in Ukrainian).
 9. Pohepcov G. (2015) *Gibridna vijna: informacijna skladova* [Hybrid war: information component]. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/gibridna_vijna_informatsijna_skladova (in Ukrainian).
 10. Radkovec' Ju. (2016) *Gibridna vijna Rosii proti Ukraïni: uroki ta visnovki* [Russia's hybrid war against Ukraine: lessons and conclusions] Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html> (in Ukrainian).
 11. *Suchasnij slovník inshomovnih sliv* (2006) [Modern dictionary of foreign words] Kyiv: NAS, 789 p. (in Ukrainian).
 12. Trjuhan V. (2016) «Gibridni» vijni Rosii – ce zasib vizhivannja suchasnoi rosijs'koï derzhavi [Hybrid wars of Russia are the means of survival of the

modern Russian state]. Russia's hybrid war is a challenge and a threat to Europe. Kyiv, P.10-12. (in Ukrainian).

13. Fesenko V. (2016) *Jakshho Zahid i ES zalishat' Ukraïnu sam na sam z agresorom, ce lishe rozpalit' agresivni instinkti putins'koï Rosii* [If the West and the EU leave Ukraine alone with the aggressor, it will only ignite the aggressive instincts of Putin's Russia] Russia's hybrid war is a challenge and a threat to Europe. Kyiv, P. 24-25. (in Ukrainian).
14. Chernenko T. V. *Prioriteti derzhavnoï informacijnōi politiki v umovah gibridnoï vijni* [State Information Policy Priorities in a Hybrid War]. Strategic priorities, no 4 (37). P. 83-92.
15. *Shho vijna robit' iz media, shho media robljat' iz nami* (2015) [What the war does to the media, what the media do to us]. URL: <http://journalism.ucu.edu.ua/program-highlights/3550/> (in Ukrainian).
16. «*Shhodo informacijno-psihologichnoï skladovoï agresii Rosijs'koï Federacii proti Ukraïni (za rezul'tatami podij 1-2 bereznja 2014 roku)*» (2014) ["On the information and psychological component of the Russian Federation's aggression against Ukraine (following the results of March 1-2, 2014)"]. Analytical note. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476/> (in Ukrainian).